

**‘ESTETIKA “BAKAD” MASYARAKAT LUN BAWANG
LAWAS, SARAWAK: SATU KELANGSUNGAN
PENDIDIKAN INFORMAL’.**

BELL SU’UT

**TESIS DIKEMUKAKAN BAGI MEMENUHI SYARAT
UNTUK MEMPEROLEH IJAZAH SARJANA
PENDIDIKAN SENI MOD
PENYELIDIKAN**

**FAKULTI SENI, KOMPUTERAN DAN INDUSTRI
KREATIF
UNIVERSITI PENDIDIKAN SULTAN IDRIS**

2013

**‘ESTETIKA “BAKAD” MASYARAKAT LUN BAWANG LAWAS, SARAWAK:
SATU KELANGSUNGAN PENDIDIKAN INFORMAL’.**

ABSTRAK

Kajian ini ialah mengenai *bakad*, atau pakaian tradisional masyarakat Lun Bawang yang merupakan satu kajian yang boleh memartabatkan warisan kebudayaan masyarakat Lun Bawang. Pada zaman dahulu *bakad* berfungsi sebagai pakaian seharian dan juga untuk upacara ritual. Kini *bakad* hanya digunakan dalam upacara tertentu sahaja dan berfungsi sebagai identiti masyarakat Lun Bawang. Kajian ini memberi fokus kepada dua aspek iaitu nilai estetika yang terdapat pada *bakad* masyarakat Lun Bawang dan mengesan kelangsungan pendidikan secara informal. Kewujudan *bakad* dalam masyarakat Lun Bawang selama 70 tahun lebih adalah merupakan satu fenomena yang unik. Kawasan kajian dilaksanakan di daerah Lawas, terutamanya di kampung-kampung yang masih aktif menghasilkan *bakad* seperti Tang Itong, Long Tuma, Batu Mulung dan Long Tuan. Kaedah yang digunakan untuk menjalankan kajian ini ialah kajian kualitatif. Kaedah ini menggunakan pendekatan secara etnografi yang melibatkan pengkaji secara langsung bersama pembuat *bakad* dan orang perseorangan yang berpengetahuan dan berpengalaman untuk mengumpul data. Data-data yang terkumpul dari kajian ini telah membuktikan bahawa *bakad* masyarakat Lun Bawang mempunyai nilai estetika yang tersurat dan tersirat. *Bakad* terbukti memiliki nilai estetika yang objektif yang terdapat pada reka bentuk, ragam hias dan keunikan bahan yang digunakan untuk menghasilkan *bakad*. Selain itu nilai estetika yang subjektif seperti kepercayaan masyarakat Lun Bawang, teknik-teknik yang dicipta untuk menghasilkan *bakad* dan perasaan masyarakat Lun Bawang apabila memakai pakaian tradisional. Kemahiran dan pengetahuan menghasilkan *bakad* yang dimiliki pada hari ini adalah diwarisi daripada nenek moyang masyarakat Lun Bawang yang diturunkan melalui pemerhatian, tunjuk cara dan penceritaan lisan daripada orang yang berpengetahuan dan berpengalaman.

**‘AESTHETICS OF “BAKAD” OF THE LUN BAWANG COMMUNITY IN LAWAS,
SARAWAK: AN ONGOING INFORMAL EDUCATION’.**

ABSTRACT

This research is about “bakad”, a traditional costume of the Lun Bawang ethnic which enhanced their prestige of cultural heritage. In the past “bakad” was used as a daily dress and often used during rituals functions. Now it is only worn during special occasions and often regard as a form of self identity to the Lun Bawang community. This research is focusing on two aspek, firstly the aesthetic values of “bakad” and secondly the ongoing informal education. This research was carried out in Lawas district especially in villages that is still active producing “bakad” such as Kpg. Tang Itong, Long Tuma, Batu Mulung and Long Tuan. This research was carried out through qualitative method. This was done through ethnographic approach whereby the researcher was involved directly with the bakad makers and interviewed individuals who are knowledgeable and experience regarding bakad. The data which was obtain from this research proved that bakad of the Lun Bawang has an aesthetic values which can be categories as objective and subjective. The aesthetic of bakad which are objectives can be derived from the fashion, motif and the materials used. Besides the subjective aesthetic such as the tradisional belief of the Lun Bawang, technique discovered and thier feeling when they wear a bakad. The present skills and knowledge to produce bakad is inherited from the ancestors of the Lun Bawang community through observations, demonstration and informal communication among the Lun Bawang communities who are knowledgeable and experience.

KANDUNGAN

Muka surat

HALAMAN JUDUL	
PENGAKUAN	ii
PENGHARGAAN	iii
ABSTRAK	iv
ABSTRACT	v
KANDUNGAN	vi
SENARAI JADUAL	ix
SENARAI RAJAH	x
LAMPIRAN	xx
 BAB 1 : PENDAHULUAN	
1.1 Pengenalan	1
1.2 Permasalahan Kajian	18
1.3 Objektif Kajian	20
1.4 Persoalan Kajian	21
1.5 Metodologi Kajian	21
1.6 Batasan Kajian	31
1.7 Kepentingan Kajian	32

1.8 Analisa Data 34

BAB 2 : TINJAUAN LITERATUR

2.1	Latar belakang Masyarakat Lun Bawang	36
2.2	Kawasan Penyelidikan	38
2.3	<i>Bakad</i> masyarakat Lun Bawang di Sarawak	42
2.4	Pendidikan Informal	52
2.5	Pakaian tradisional masyarakat Bidayuh	55
2.6	Pakaian tradisional masyarakat Orang Ulu di Sarawak	55

BAB 3: POKOK TALUN BAKAD DAN KELANGSUNGAN PENDIDIKAN

3.1	Pengenalan	61
3.2	Pokok <i>talun</i>	62
3.3	Jenis kayu <i>talun</i>	68
3.4	Proses menyediakan kulit <i>talun</i>	74
3.5	Proses menjahit <i>bakad lelaki</i>	88

BAB 4 : ESTETIKA RUPA BENTUK BAKAD

4.1	Pengenalan	101
4.2	Estetika rupa bentuk <i>bakad</i> lelaki	102
4.3	Estetika rupa bentuk <i>abpar</i> (cawat)	112
4.4	Estetika rupa bentuk <i>bakad</i> wanita	116

BAB 5: ESTETIKA RAGAM HIAS BAKAD

5.1	Pengenalan	128
5.2	Ragam hias dalam kraftangan masyarakat Lun Bawang	129
5.3	Estetika ragam hias <i>bakad</i> lelaki dan wanita	158
5.3.1	Estetika ragam hias <i>bakad</i> lelaki	158
5.3.2	Estetika ragam hias <i>bakad</i> wanita	173

BAB 6: KELANGSUNGAN PENDIDIKAN INFORMAL MASYARAKAT LUN BAWANG

6.1	Pendahuluan	183
6.2	Pendidikan informal	184
6.3	Salasilah keluarga Arun Sia	190
6.4	Salasilah keluarga Kurus Kitang	195

BAB 7: KESIMPULAN

7.1	Kesimpulan	199
-----	------------	-----

RUJUKAN	206
----------------	-----

RUJUKAN AM	209
-------------------	-----

LAMPIRAN

LAMPIRAN A	Ringkasan temubual bersama responden	210
LAMPIRAN B	Gambar penggunaan <i>bakad</i> dalam aktiviti masyarakat Lun Bawang	219
LAMPIRAN C	Gambar pembuat <i>bakad</i> dari Kampung Tang Itong	222
LAMPIRAN D	Gambar pakaian tradisional di beberapa buash Muzium	226
LAMPIRAN E	Pusat Kebudayaan Masyarakat Lun Bawang, Sarawak di Long Tuan, Trusan, Lawas.	227
LAMPIRAN F	Jadual panduan pakaian lelaki dan perempuan kaum Iban	229

SENARAI JADUAL

Jadual	Muka Surat
1.1 Metodologi kajian	23
2.1 Statistik Penduduk Sarawak, Jabatan Perangkaan Malaysia	41
2.2 Senarai nama <i>artocarpus elasticus the tree bark of Borneo</i> mengikut kumpulan etnik di Sarawak, Sabah dan Brunei	59
3.1 Motif-motif yang terdapat pada <i>bakad</i> lelaki	94
3.2 Motif -motif yang terdapat pada <i>bakad</i> wanita	96
6.1 Senarai pembuat <i>bakad</i> dan pembekal kulit kayu <i>talun</i> di Kampung Batu	192

Mulung.

6.2	Senarai nama pembuat <i>bakad</i> Kampung Tang Itong	193
6.3	Senarai pembekal kulit kayu di Kampung Tang Itong	194

SENARAI RAJAH

Rajah		Muka Surat
1.1	Proses pengumpulan data	26
1.2	Kerangka teoritikal konsep	27
1.3	Matrik pengumpulan data	30
1.4	Analisa data berasaskan Model interaktif Miles dan Huberman, (1992)	34
2.1	Peta kawasan Lawas	35
2.2	Statistik komposisi etnik di Sarawak, Jabatan Penerangan Malaysia Tahun 2010	41
3.1	Contoh gambar bulan penuh	65
5.1	Peta kawasan penyelidikan	189
6.1	Salasilah keluarga Arun Sia	190
6.2	Salasilah keluarga Kurus Kitang	195

Ilustrasi

3.1	Ilustrasi bentuk kayu pencungkil untuk membuka kulit kayu	81
3.2	Ilustrasi kayu pengepit	82
3.3	Ilustrasi tempat mengetuk kulit kayu	85
3.4	Ilustrasi <i>tutuk</i> alat pengetuk pandangan bawah dan sisi	86

3.5	Ilustrasi pandangan sisi tutuk	86
4.1	Ilustrasi reka bentuk <i>bakad</i> asli pandangan dari atas	104
4.2	Ilustrasi reka bentuk <i>bakad</i> asli pandangan dari depan	104
4.3	Ilustrasi <i>bakad</i> tradisi daripada Muzium Limbang	106
4.4	Ilustrasi <i>bakad</i> hasil mendiang Umang Sia	107
4.5	Ilustrasi rupa bentuk <i>bakad</i> koleksi En. Paul Sakai Lasung.	108
4.6	Ilustrasi <i>bakad</i> kontemporari lelaki	109
4.7	Ilustrasi <i>bakad</i> kontemporari lelaki	110
4.8	Ilustrasi perkembangan rupa bentuk <i>bakad</i> lelaki	111
4.9	Ilustrasi <i>abpar mon</i> .	112
4.10	Ilustrasi <i>abpar</i> kontemporari	113
4.11	Ilustrasi <i>Abpar</i> kontemporari	114
4.12	Langkah-langkah memasang cawat.	116
4.13	Ilustrasi <i>bakad</i> asli kaum wanita	120
4.14	Ilustrasi <i>bakad</i> wanita <i>mon</i>	121
4.15	Ilustrasi <i>bakad</i> kain <i>berecu</i>	122
4.16	Ilustrasi <i>bakad</i> kebaya dan <i>kun</i> kontemporari	123
4.17	Ilustrasi <i>bakad</i> kebaya	124
4.18	Ilustrasi <i>bakad</i> kontemporari	125
4.19	Ilustrasi <i>bakad</i> kontemporari wanita	126
4.20	Ilustrasi perkembangan rupa bentuk <i>bakad</i> wanita	128

5.1	Ilustrasi <i>arit bua pu'</i>	131
5.2	Ilustrasi <i>arit bua tubu</i>	134
5.3	Ilustrasi <i>arit belipid</i>	132
5.4	Ilustrasi <i>arit bua piasau</i>	133
5.5	Ilustrasi <i>Arit rinaka</i>	134
5.6	Ilustrasi motif padi	134
5.7	Ilustrasi motif perut buaya	135
5.8	Ilustrasi <i>arit buayeh lumi</i>	135
5.9	Ilustrasi <i>arit kiung balang</i>	137
5.10	Ilustrasi <i>arit ngelayan pelanuk</i>	138
5.11	Ilustrasi <i>arit belepang</i>	139
5.12	Ilustrasi <i>arit karekem labo</i>	139
5.13	Ilustrasi motif tulang ikan	140
5.14	Ilustrasi <i>arit bulan</i>	142
5.15	Ilustrasi <i>arit imeng</i>	143
5.16	Ilustrasi <i>arit sinimu</i>	143
5.17	Ilustrasi <i>arit khas</i>	144
5.18	Ilustrasi <i>arit khas</i>	144
5.19	Ilustrasi <i>arit imeng</i>	145
5.20	Ilustrasi <i>arit lemulun</i>	145
5.21	Ilustrasi <i>arit sibebeu</i>	146
5.22	Ilustrasi <i>arit sawai wai</i>	147

5.23	Ilustrasi <i>arit linawa</i> (Motif tak putus)	150
5.24	Ilustrasi <i>arit bunga mupat</i> (Motif bunga terbalik)	150
5.25	Ilustrasi <i>arit belipid</i> (motif berselang seli)	150
5.26	Ilustrasi <i>arit belipid</i> (Motif berselang seli)	151
5.27	Ilustrasi <i>arit bunga belipid</i> (Motif bunga berselang seli)	151
5.28	Ilustrasi <i>arit bunga</i> (motif bunga)	152
5.29	Ilustrasi <i>arit pawad</i> yang dihasilkan oleh Sigar Padan	157
5.30	Ilustrasi <i>Arit itek tanga</i>	157
5.31	Ilustrasi <i>arit riniku</i> dan <i>arit siri</i>	163
5.32	Ilustrasi <i>arit khas pada bakad</i> Umang Sia	165
5.33	Ilustrasi <i>arit riniku,dica pelanuk</i> dan <i>arit khas</i>	166
5.34	Ilustrasi motif <i>riniku</i> pada <i>bakad</i> koleksi Paul Sakai Lasung	167
5.35	Ilustrasi motif bekas kaki pelanduk	169

Gambar

1.1	<i>Bakad</i> kontemporari lelaki yang lengkap	12
1.2	<i>Bakad</i> putih kontemporari wanita	14
1.3	<i>Bakad</i> hitam kontemporari wanita	14
2.1	Pakaian sekumpulan Kelabit dan Lun Bawang pada tahun 1940'an	46
2.2	Koleksi mendiang Dato Racha Umung	46
2.3	<i>A family group at Rumah Kurus</i>	47
2.4	Lelaki Bidayuh	55

2.5	Perempuan Bidayuh	55
2.6	Pakaian kulit kayu kaum Kenyah pada zaman dahulu	56
2.7	Wanita Kayan perpakaian tradisional	56
2.8	Lelaki dan wanita kaum Kenyah	57
2.9	Pemanca Ngau Lian Pemimpin Kenyah	57
2.10	Pn. Juliana Lenjau menggunakan pakaian tradisional kaum Kenyah	58
2.11	Sekumpulan pancaragam buluh kaum Kelabit semasa Regata di Marudi	68
2.12	Pakaian baju kulit kayu kaum Kelabit direka oleh En Philip Lio	59
3.1	Pondok menggunakan kulit kayu <i>talun</i> sebagai dinding.	63
3.2	<i>Kelimeng</i> tempat menyimpan padi	64
3.3	Burung “ <i>mengai</i> ”	67
3.4	Daun kayu <i>talun libuh</i> .	70
3.5	Daun dan buah kayu <i>talun libuh</i> .	70
3.6	Buah kayu <i>talun libuh</i> .	70
3.7	Rupabentuk permukaan pokok <i>talun libuh</i> .	71
3.8	Daun kayu <i>talun raki</i>	72
3.9	Permukaan pokok <i>talun raki</i>	72
3.10	Daun kayu <i>talun merapau</i> .	73
3.11	Perukaan kayu <i>talun merapau</i> .	73
3.12	Pokok kayu <i>talun merapau</i> pemandangan dari bawah`	73

3.13	Menebang pokok <i>talun</i> menggunakan parang.	75
3.14	Memotong kayu yang ditebang menggunakan mesin pemotong kayu	76
3.15	Menyediakan “ <i>barat</i> ” tempat pembakaran	77
3.16	Menyediakan api di tengah-tengah <i>barat</i>	78
3.17	Teknik pembakaran untuk memudahkan kulit kayu mudah di kupas.	78
3.18	Teknik ketukan untuk memudahkan kulit kayu mudah dikupas	79
3.19	Menghiris kulit kayu menggunakan pisau	80
3.20	Membuka kulit kayu daripada batang <i>talun</i> menggunakan kayu yang dibuat khas.	80
3.21	Menghiris hujung kulit sebelum mengambil bahagian dalam kulit kayu	81
3.22	Memisahkan kulit luar untuk mendapatkan kulit bahagian dalam.	82
3.23	Kulit kayu yang dipisahkan akan di mesin untuk memudahkan proses mengetuk untuk menipiskan dan melebarkan kulit kayu.	83
3.24	Mengetuk kulit kayu dengan <i>tutuk</i> alat pengetuk khas untuk melebarkan dan menjadikan kulit kayu nipis.	84
3.25	<i>Tutuk</i> kayu alat untuk mengetuk kulit kayu	86
3.26	Menjemur di tempat yang redup untuk mengelakkan kulit kayu terlalu kering	87
3.27	Kulit kayu akan digulingkan bersama paip plastik	89
3.28	Kulit kayu yang digulung digelek berulang kali.	89
3.29	Melicinkan permukaan kulit kayu untuk melembutkan menggunakan botol.	89
3.30	Proses ini dipanggil <i>ngirut</i> untuk melembutkan kulit kayu	90
3.31	Peralatan yang diperlukan untuk menghasilkan <i>bakad</i> .	91
3.32	Kertas manila yang sudah dibentuk	91
3.33	Melukis bentuk <i>bakad</i> sebelum digunting.	92

3.34	Menggunting kulit kayu mengikut lakaran	92
3.35	Menggaris bahagian yang akan ditenun	92
3.36	Menenun corak pada <i>bakad</i> .	93
3.37	Menggunting kain untuk lapisan dalam <i>bakad</i> .	97
3.38	Kain yang sudah digunting untuk lapisan dalam <i>bakad</i>	97
3.39	Menjahit kain lapisan dalam <i>bakad</i>	98
3.40	Kain merah digunting lebih kurang 2 inci lebar untuk dijahit pada tepi <i>bakad</i> .	98
3.41	Kain merah dijahit ditepi <i>bakad</i> untuk mengemaskannya	99
3.42	Tali <i>bakad</i> menggunakan benang merah	99
3.43	Pengikat menggunakan benang dan kulit kayu untuk menghias pengikat <i>bakad</i> .	100
3.44	<i>Bakad</i> yang telah siap dijahit	100
3.45	<i>Bakad</i> yang telah siap di jahit	100
4.1	<i>Bakad mon</i> tanpa corak direka semula oleh Pn. Kamu Arun	104
4.2	<i>Bakad</i> asli lelaki koleksi Muzium Limbang	106
4.3	<i>Bakad</i> yang dihasilkan oleh mendiang Umang Sia.	107
4.4	<i>Bakad talun</i> koleksi En. Sakai Lasung	108
4.5	<i>Bakad talun</i> dihasilkan oleh Pn. Kamu Arun	109
4.6	<i>Bakad talun</i> di hasilkan oleh Pn. Munga Suut	110
4.7	<i>Abpar mon</i> menggunakan kulit kayu <i>talun</i>	112
4.8	<i>Abpar</i> kontemporari menggunakan kain <i>suba</i>	113
4.9	<i>Abpar talun</i> kontemporari menggunakan kain <i>suba</i> digabung dengan	114

talun

4.10	Gambar <i>abpar talun</i> kontemporari	114
4.11	Gambar <i>abpar talun</i> kontemporari	115
4.12	Sekumpulan wanita Lun Bawang menggunakan kulit kayu talun	117
4.13	<i>Bakad</i> kulit kayu asli	118
4.14	<i>Bakad</i> wanita mon <i>bakad bata awi</i>	119
4.15	<i>Bakad</i> kain <i>berecu</i> dan <i>tekip</i> hitam kontemporari	120
4.16	<i>Bakad berecu</i> dan <i>tekip</i> hitam kontemporari	121
4.17	Gambar Judy Tadem	122
4.18	<i>Bakad</i> wanita kontemporari hitam	123
4.19	<i>Bakad</i> wanita kontemporari hitam	124
5.1	Bulan Baru pembuat <i>ugam</i> , <i>tayen</i> dan <i>tikar</i> .	130
5.2	<i>Rong</i> wanita	131
5.3	<i>Arit Bua tubu</i>	132
5.4	<i>Arit belipid</i> pada <i>pelapet</i>	132
5.5	<i>Arit runguh bua piausau</i>	133
5.6	<i>Arit rinaka</i>	134
5.7	<i>Arit batek buayeh</i>	135
5.8	<i>Arit buayeh lumi</i>	135
5.9	<i>Arit kiung ballang</i>	137
5.10	<i>Arit ngelayan pelanuk</i>	138
5.11	<i>Ari belepang</i>	139

5.12	<i>Arit kerekem labo</i>	139
5.13	<i>Arit tulang lawaid</i>	140
5.14	<i>Arit bulan rayeh</i>	142
5.15	<i>Arit imeng</i>	143
5.16	<i>Arit sinimu</i>	143
5.17	<i>Arit khas</i>	144
5.18	<i>Arit khas pada pelapet</i>	144
5.19	<i>Arit imeng pada pelapet</i>	145
5.20	<i>Arit lemulun</i>	145
5.21	<i>Arit sibebu</i>	146
5.22	<i>Arit sawai wai</i>	147
5.23	<i>Badau koleksi En. Sakai Lasung</i>	147
5.24	<i>Arit reku liputung pada badau (Motif tumbuhan)</i>	148
5.25	<i>Arit belipid pada badau (Motif berselang seli)</i>	148
5.26	<i>Arit belipid</i>	149
5.27	En. Michael Suut pereka corak dari Kampung Tang Itong, Lawas.	151
5.28	Penyelidik bersama Sigar Padan	156
5.29	<i>Mayar</i> tempat memotong daging	156
5.30	<i>Tepileng</i>	156
5.31	<i>Pek bu</i>	156
5.32	<i>Utap</i> (Perisai)	157
5.33	<i>Tapi</i>	157
5.34	<i>Bakad</i> asli	159

5.35	<i>Bakad</i> dari Muzium Limbang	160
5.36	Kulit kayu <i>talun libuh</i> diambil dari jarak dekat.	161
5.37	Kulit kayu <i>talun raki</i> jarak dekat.	162
5.38	Kulit kayu <i>merapau</i> jarak dekat.	162
5.39	<i>Bakad mon</i> dari Muzium Limbang	163
5.40	<i>Nuper</i> pelbagai saiz	163
5.41	<i>Bakad</i> mendiang Umang Sia	165
5.42	<i>Bakad</i> mendiang Umang Sia	166
5.43	Pandangan depan <i>bakad</i> koleksi Paul Sakai Lasung	167
5.44	Pandangan belakang <i>bakad</i> Paul Sakai Lasung	168
5.45	Bendera Malaysia	168
5.46	<i>Bakad</i> Pn.Runguh Selutan	169
5.47	<i>Bakad</i> kontemporari Pn. Kamu Arun	170
5.48	<i>Bakad</i> koleksi Pusat Kebudayaan Masyarakat Lun Bawang Sarawak di Long Tuan, Trusan .	172
5.49	<i>Bakad asli</i> wanita gambar koleksi Pn. Umang Peru	173
5.50	<i>Bakad</i> putih wanita.	174
5.51	<i>Bakad</i> putih kontemporari	175
5.52	<i>Bakad</i> hitam wanita dihasilkan oleh Pn. Litad Selutan	177
5.53	<i>Bakad</i> kontemporari hitam	178
5.54	<i>Bakad</i> kontemporari hitam Pn. Litad Selutan	179
5.55	<i>Bakad</i> kontemporari hitam	181
6.1	Gambar Penghulu Giso Agong	187

6.2	Gambar Pn. Runguh Selutan pembuat bakad	189
6.3	Gambar anak Pn. Runguh	189

LAMPIRAN A

L.1	Penyelidik bersama Litad Selutan semasa temu bual	210
L.2	Datin Dina Singa di rumah beliau semasa temubual	211
L.3	Gambar pengkaji bersama Penghulu Giso Agong di rumah beliau	213
L.4	Pn. Monica Pathulusang, gambar di ambil di rumah beliau	214
L.5	Paul Sakai Lasung, gambar di ambil di rumah beliau	215
L.6	Gambar <i>bakad</i> Lun Bawang dari Indonesia	216
L.7	Pakaian purba Lun Bawang Indonesia	216
L.8	Sigar Padan semasa temuduga	217
L.9	Michael Suut sedang melakar motif di rumah beliau	218

LAMPIRAN B

L.10	Gadis-gadis Lun Bawang sedang menunggu kedatangan tetamu kehormat	219
L.11	Kumpulan pemain muzik tradisional daripada Long Sebangang	219
L.12	Gadis-gadis Lun Bawang yang menyeraikan pertandingan <i>Ruran Ulung</i>	219

L.13	Peserta lelaki Lun Bawang semasa pertandingan “ <i>Padan Liu Burung</i> ”	220
L.14	Pertandingan Pancaragam Buluh, 2008 di Bandar Lawas	220
L.15	Persembahan “ <i>tanglung</i> ” semasa perasmian <i>Irau Aco</i> Lun Bawang	220
L.16	Persembahan tarian semasa perasmian <i>Irau aco</i> Lun Bawang	221
L.17	<i>Bakad</i> wanita Lun Bawang pada tahun 1983 semasa persembahan tarian	221
L.18	<i>Bakad</i> digunakan sebagai cendera hati kepada tetamu kehormat	221

LAMPIRAN C

L.19	Roshia Amat bersama <i>bakad</i> yang telah dihasilkannya	222
L.20	Pn. Munga Suut (38 tahun) dari Kampung Tang Itong	222
L.21	Pn. Seraban Ating (68 tahun) dari kampung Tang Itong	223
L.22	Pn. Litad Singa (51 tahun) dari kampung Tang Itong	223
L.23	Pn. Angud Tai (51 tahun) dari kampung Tang Itong	224
L.24	Pn. Riman Agong (61 tahun) dari kampung Tang Itong	225
L.25	Pn. Gadong Agong (55 tahun) dari Long Tuan, Trusan	225

LAMPIRAN D

L.26	Pakaian tradisional kulit kayu di muzium Orang Asli di Kuala Lumpur.	226
L.27	<i>Bakad</i> Lun Bawang di Muzium Limbang, Sarawak	226
L.28	Gambar pakaian tradisional diperolehi dari Muzium Tekstil Kuching	227

LAMPIRAN E

L.29	Gambar L 25 Gambar semasa perasmian Pusat Kebudayaan Masyarakat Lun Bawang Sarawak. Diambil pada 27 Nov. 2011.	228
L.30	Regata di Marudi pada 30.09.2011	228

LAMPIRAN F

L.31	<i>Iban male tradisional costume guide</i>	229
L.32	<i>Iban female tradisional costumes guide</i>	231

BAB 1

PENDAHULUAN

1.1 PENGENALAN

Bab ini menerangkan secara ringkas sejarah penciptaan pakaian pada zaman dahulu dan juga perkembangan *bakad*¹ di Sarawak. Bab ini juga merangkumi permasalahan kajian, objektif kajian, persoalan kajian, metodologi kajian, batasan kajian, kepentingan kajian dan analisa data.

Keunikan Sarawak yang mempunyai lebih 30 kumpulan etnik melambangkan kekayaan budaya yang menjadi kebanggaan penduduk Sarawak dan Malaysia amnya.

¹ *bakad*- perkataan Lun Bawang yang bermaksud pakaian tradisional

Dalam sejarah perkembangan berpakaian yang ditulis oleh Daniel Giplin (2004, 75) dalam bukunya *History of Invention, food and clothing*:

The first clothes were the skins, or hides of animals killed by hunters for food. The flesh was removed using stone scrapped and the skins were wrapped around the body for warmth. Around 40,000 years ago, people joining pieces of skin, using sinew or thongs made from strips of hides. Bone needles dating from this period have been discovered, as have decorative items such as rings and beads.

Kenyataan ini menjelaskan manusia sejak zaman dahulu telah memikirkan tentang keperluan berpakaian. Oleh itu mereka menggunakan apa yang ada di sekeliling mereka untuk dijadikan pakaian. Pakaian yang pertama digunakan oleh manusia prasejarah sekitar 40,000 tahun dahulu ialah kulit binatang buruan mereka. Ia digunakan sebagai pakaian untuk memanaskan badan dari kesejukan.

Oleh yang demikian, perubahan corak hidup dan persekitaran dalam sesuatu masyarakat telah memungkinkan penciptaan pakaian yang bersesuaian dengan persekitarannya. Menurut Daniel Giplin (2004, 75).

Archaeological evidence suggests that people in Mesopotamia were wearing woolen clothes 10,000 years ago. Once rolled into yan, wool was woven-a technique already familiar to basket maker-to create fabric that could be made into garments. Wool is warmer, lighter, and more flexible than leather.

Ini merupakan perkembangan pakaian sekitar 10,000 tahun dahulu, di Mesopotamia mereka menggunakan bulu binatang peliharaan seperti biri-biri dan kambing. Apabila bulu binatang ini diproses dengan penciptaan teknik yang lebih baik sehingga dapat menghasilkan pakaian yang lebih berkualiti, ringan, serta berfungsi untuk memanaskan badan terutama apabila menghadapi cuaca yang sejuk.

Manusia sejak dahulu lagi telah berusaha untuk memperbaiki mutu pakaiannya dengan menggunakan bahan-bahan yang difikirkan dapat memberi keselesaan kepada pemakainya. Selain itu eksplorasi teknik penghasilan juga dilakukan pada bahan-bahan yang difikirkan dapat memenuhi fungsi yang dikehendaki. Daniel Giplin juga menyatakan (2004, 76).

Silk has been farmed in China for more than 4,000 years. Silk is created by an insect, the caterpillar of a large moth. Like wool, the raw silk fiber is twisted to make thread before it is woven into fabric. Silk is smooth to the touch and has been long been a highly prized material. Trade in silk jointed continents. People transported it across mountains and deserts from China to the Mediterranean and the Roman Empire.

Perkembangan pakaian di China lebih 4,000 tahun dahulu telah menemukan penggunaan kain sutera. Penemuan ini menunjukkan kreativiti dalam pencarian bahan alternatif untuk pakaian seharian. Sutera diperolehi daripada ulat sutera, ulat ini mengeluarkan sutera apabila membina kepompongnya. Orang Cina merupakan orang pertama menggunakan pakaian yang bermutu tinggi ini. Menurut Daniel Giplin (2004,76).

Dalam proses penciptaan pakaian kualiti juga tidak diketepikan, oleh itu pelbagai bahan alternatif akan dicuba untuk mencari kualiti yang baik. Kualiti yang baik biasanya akan mempunyai nilai yang tinggi. Daniel Giplin juga menyatakan (2004, 76).

After woven wool, the second most ancient fabric is probably linen. The cloth is made from fiber in the stem of the flax plant. Not long after people began making linen, cotton was first used in India. By 2000 B.C.E people are also making cotton fabric in Peru.